

UDK 27-472-053.8:316.42

27-472-053.8(091)

<https://doi.org/10.53745/bs.94.3.1>

Primljeno: 25. 5. 2024.

Prihvaćeno: 12. 7. 2024.

Izvorni znanstveni članak

KATEHEZA ODRASLIH U KONTEKSTU DRUŠTVENIH I CRKVENIH PROMJENA OD PREDVEČERJA DRUGOGA VATIKANSKOG KONCILIA DO SINODE O SINODALNOSTI CRKVE

Ana Thea FILIPOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška ulica 38, p.p. 5, HR – 10000 Zagreb
thea.filipovic1@gmail.com

Sažetak

Kakav je odnos kateheze i odraslih vjernika? Kako kulturno okruženje i pozicioniranje Crkve u društvu utječe na razumijevanje kateheze odraslih? U predvečerje Drugoga vatikanskog koncila u pastoralnoj praksi Crkve u Europi postajala je sve očitiom kriza tradicionalnog modela kršćanske inicijacije putem religiozne socijalizacije, koji se oslanjao na potporu »kršćanskog društva« i tzv. »društvenog katekumenata«. Promijenjeno društveno i kulturno ozračje osvijestilo je središnje značenje kateheze odraslih za izgrađivanje osobne vjere i zrele crkvene pripadnosti vjernika u sekulariziranom i svjetonazorski pluralnom okruženju. Ta je činjenica povod za propitivanje esencijalnog i funkcionalnog značenja kateheze odraslih u ovom članku. Nakon kratkih povijesnih uvida, počevši od same novozavjetne prakse i početaka Crkve, poseban naglasak stavlja se na društvene i crkvene promjene u razdoblju koje je prethodilo Koncilu. Zatim se obrađuje značenje Koncila za pastoralnu praksu i katehezu odraslih te se analiziraju poslijekoncilski katehetski dokumenti s obzirom na ulogu koju pridaju katehezi odraslih. Naposljetku se prikazuju novi izazovi za katehezu i religiozno obrazovanje odraslih u suvremenim pluralnim kontekstima na pozadini dubokih kulturnih promjena te u odnosu na komunitarno i sinodalno poimanje Crkve i njezina poslanja u svijetu novih izazova u 21. stoljeću.

Ključne riječi: kateheza odraslih, kršćanska formacija odraslih, zrelost vjere, Crkva kao zajednica, sinodalnost Crkve, kateheza i kultura.

Uvod

Kateheza odraslih ima neizostavno značenje u procesima postajanja kršćanima i rasta u vjeri, oblikovanja kršćanskog identiteta odraslih vjernika te izgrađivanju kršćanskih zajednica. Posredovanjem vjerskog znanja i poticanjem kršćanskoga vjerskog iskustva kateheza unutar službe naviještanja Božje riječi osposobljava vjernike za komuniciranje vjere i aktivno sudjelovanje u poslanju Crkve. Ako se ima na umu da je riječ o promicanju zrelosti vjere vjernika kao istinskih subjekata života i djelovanja Crkve, onda je primjerenije govoriti o *katehezi s odraslima*, nego o katehezi odraslih. Ipak, radi spretnije uporabe kraćeg pojma koji se često ponavlja, u članku se pretežito koristimo nazivom *kateheza odraslih*.

Zašto je kateheza odraslih u katehetskim dokumentima i literaturi od predvečerja Drugoga vatikanskog koncila naovamo prepoznata kao glavni oblik kateheze? Odgovor na to pitanje zahtijeva da se zaviri dublje u povijest Crkve sve do njezina izvora u Novom zavjetu te da se propitaju bitna obilježja kateheze odraslih u daljnjim povijesnim epohama kako bi se dokučilo esencijalno i funkcionalno značenje kateheze odraslih. Nakon toga prikazuje se kako su društvene i kulturne promjene u Europi od kraja 19. stoljeća do Drugog vatikanskog koncila ukazivale na nužnost cjelovite kateheze i kateheze odraslih. Posebna pozornost posvećuje se sagledavanju značenja Koncila za pastoralnu i katehetsku praksu, osobito za katehezu odraslih. Analiza poslijekoncilskih katehetskih dokumenata pokazuje da Crkva danas katehezu odraslih drži glavnim oblikom kateheze. Naposljetku se iznose kulturne promjene i novi izazovi za religiozno obrazovanje i katehezu odraslih u suvremenom pluralnom kontekstu i u odnosu na sinodalno poimanje Crkve.

1. Rast i sazrijevanje vjere kao cjeloživotni proces i zadatak – od novozavjetnog svjedočanstva kroz daljnju povijest kateheze

Kateheza je povlaštena etapa procesa evangelizacije koji u najširem smislu označava svjedočenje i navještaj evanđelja svime što Crkva govori, čini i jest.¹ Proces evangelizacije obuhvaća različite stadije i oblike posluživanja Božje riječi: od predevangelizacije i prvog navještaja, preko katehetskog učvršćivanja i produblivanja vjere i vjerskog znanja do trajne formacije koja podupire krš-

¹ Usp. PAVAO VI., *Evangeliij nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 1976., br. 21-24 (dalje: EN); Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, 2002., 75.

ćansko življenje vjere. Kateheza je po svojoj definiciji upućena osobama koje su već prihvatile prvi navještaj i u kojima kateheza promiče proces inicijacije u kršćansku zajednicu te daljnjeg rasta i sazrijevanja u vjeri.²

Zahtjev kateheze odraslih u okviru kršćanske formacije temelji se na procesnom karakteru učenja, odnosno nasljedovanja Krista. Brojna mjesta Novog zavjeta svjedoče o tome da je vjera proces koji ima svoju dinamiku rasta i napredovanja prema većoj zrelosti, prema sve većoj spoznaji Boga i sve obuhvatnijoj ljubavi, jer je ona odnos s Kristom i put u zajednici, koji je potrebno njegovati, oblikovati, pročišćavati, osnaživati, produbljivati (usp. Mt 13,23; 2 Kor 10,15; Fil 1,25; Kol 1,10; 2 Pt 3,18; Ef, 4,13; 1 Kor 3,2-3).

Kateheza kao navještaj radosne vijesti koji promiče zrelost vjere prepoznaje se već u praksi povijesnog Isusa, koji poučava učenike i mnoštvo, a često svojim učenicima otajstva kraljevstva Božjega objašnjava nasamo (usp. Mk 4,34). Ona se prepoznaje u Isusovim susretima s pojedincima koji prolaze put od nevjere do vjere, koja ih toliko ispunja da je i sami navješćuju (paradigmatički usp. Iv 4,4-42), kao i u susretima uskrslog Krista s učenicima i učenicama (usp. Mt 28,1-10; Lk 24,1-49; Iv 20,1-31). Katehetski navještaj prepoznaje se dakako i u evangelizacijskom djelovanju apostola i učenika te prvih kršćanskih zajednica, a posvjedočen je na brojnim mjestima Djela apostolskih i novoza- vjetnih poslanica.

Kateheza odraslih ima značajno mjesto u okviru katekumenata prvih kršćanskih stoljeća kao pretkršna kateheza u procesu postajanja kršćanima i ucjepljenja u zajednicu Crkve te kao postkršna, mistagoška kateheza koja učvršćuje procese osobnog i zajedničarskog trajnog rasta u vjeri i života na kršćanskom putu djelatne milosrdne ljubavi.³ Nakon što je kršćanstvo postalo većinskom religijom u Rimskom Carstvu, proširila se praksa krštenja novo- rođenčadi. Katekumenat odraslih iščeznuo je u dotadašnjem obliku krajem 5. i tijekom 6. stoljeća, a s njime i kateheza odraslih u okviru katekumenata. U zapadnom kršćanstvu postupno su se razdvajali sakramenti kršćanske inici- jacije, a između njih se uvodila kateheza kao stjecanje elementarnih znanja o

² Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi* (23. III. 2020.), Città del Vaticano, 2020., br. 56 (dalje: DC). Budući da u vrijeme završetka ovog rada još nije objavljeno hrvatsko izdanje navedenog *Direktorija za katehezu*, navodim službeno talijansko izdanje i kraticu. Prije- vodi tekstova s talijanskog jezika su vlastiti.

³ Usp. Michel DUJARIER, *Breve storia del catecumenato*, Leumann (Torino), 1984., 30-32; Gi- useppe CAVALLOTTO, *Catecumenato antico. Diventare cristiani secondo i padri*, Bologna, 1996., 40.

vjeri kod djece i adolescenata, podržana religioznom socijalizacijom u obitelji i župnoj zajednici unutar većinski kršćanskog društva.⁴

Religioznom obrazovanju odraslih vjernika, koji većinom nisu znali čitati ni pisati, služile su katehetske propovijedi nedjeljom i blagdanima.⁵ Katehetska pouka imala je oslonac u biblijskim prizorima sakralne umjetnosti kojima su bile oslikane crkve i katedrale (lat. *Biblia pauperum*) te u pučkim pobožnostima.⁶ S vremenom je postajao sve vidljiviji raskorak između teološkog mišljenja, koje se razvijalo osnivanjem prvih sveučilišta i koje je bilo pridržano pojedincima, te popularne kršćanske kulture koja je bila prožeta pučkim vjerovanjima, egzistencijalnim strahovima i nadama ljudi, a stavljala je u prvi plan teme dužnosti, grijeha, pokore, pripreme na smrt i eshatoloških stvarnosti. Postupno su nastajali jednostavni priručnici koji su služili za katehetsko poučavanje, usredotočeno na tumačenje vjerovanja, molitve, sakramenata, zapovijedi i dobrih djela.⁷

Kulturne promjene nakon humanizma i renesanse te politička zbivanja početkom 16. stoljeća pridonijela su pojavi reformacije, a ona je bitno utjecala i na religiozno obrazovanje u Katoličkoj Crkvi. Reformacija je etablirala katekizam kao temeljni priručnik vjerske izobrazbe, a njegovo širenje zahvaljuje se izumu tiska koji je bio povezan s povećanim zanimanjem pučanstva za znanjem i opismenjavanjem.⁸ U katoličkoj tradiciji katekizmi su nastali kao odgovor na katekizme Martina Luthera (1483. – 1546.)⁹ i drugih reformatora te su najčešće imali protureformacijski doktrinarni naglasak. Katekizam kao književna vrsta odredio je katehetsku formaciju djece i odraslih kroz iduća četiri stoljeća, od sredine 16. stoljeća do sredine 20. stoljeća.

Župna kateheza, koja se sustavnije organizirala nakon Tridentskog koncila (1545. – 1563.) bila je usmjerena na učenje napamet katekizamskih tvrdnji

⁴ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, Religious Education, u: Birgit WEYEL – Wilhelm GRÄB – Emmanuel LARTEY – Cas WEPENER (ur.), *International Handbook of Practical Theology*, Berlin – Boston, 2022., 721.

⁵ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011., 14.

⁶ Usp. Carola FLECK, *Katechese in Geschichte und Gegenwart*, u: Angela KAUPP – Stephan LEIMGRUBER – Monika SCHEIDLER (ur.), *Handbuch der Katechese. Für Studium und Praxis*, Freiburg – Basel – Wien, 2011., 25.

⁷ Usp. Ubaldo GIANETTO, *La catechesi nella storia. Dagli inizi fino al rinnovamento conciliare*, u: ISTITUTO DI CATECHETICA, FACOLTÀ DI SCIENZE DELL'EDUCAZIONE, UNIVERSITÀ PONTIFICIA SALESIANA – ROMA (ur.), *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, Leumann (Torino), 2002., 64.

⁸ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba*, 15-16.

⁹ Usp. Martin LUTHER, *Veliki i Mali katekizam*, Zagreb, 2010. Lutherovi katekizmi izvorno su objavljeni na njemačkom jeziku 1529. godine.

i tumačenje istina vjere, formuliranih u skladu s teologijom vremena, dok je sama praksa kršćanskog života bila oslonjena na vjersku socijalizaciju. Uz memoriranje osnovnih elemenata kršćanske nauka, kateheza je uključivala i pripovijedanje povijesti spasenja te isticanje primjera pojedinih likova biblijske vjere i povijesti Crkve kao uzora kojima se treba nadahnjivati i nasljedovati ih. Kateheza odraslih održavana je u okviru nedjeljnih i blagdanskih propovijedi, primanja sakramenata (ženidbe, pomirenja), pučkih misija te u okviru djelovanja kršćanskih bratovština. Metodološki je prevladavao tradicionalni način doktrinarnog izlaganja i deduktivnog poučavanja.¹⁰

2. Društvene i kulturne promjene u Europi od kraja 19. stoljeća do predvečerja Koncila i zahtjev za cjelovitom katehezom i katehezom odraslih

Društvene i kulturne promjene potaknute industrijskom revolucijom te pedagoški razvoj sve više su stavljali u pitanje učinkovitost kateheze usredotočene na učenje apstraktnog vjerskog znanja. Taj model, oslonjen na tzv. »društveni katekumenat« i ruralnu kulturu u koju se Crkva uklopila tijekom stoljeća, morao je ustupiti mjesto novim putovima evangelizacije i odgoja u vjeri u rastućim radničkim i urbanim sredinama.¹¹

Katehetski pokret, od kraja 19. stoljeća do Drugoga vatikanskog koncila, zagovarao je odlučan odmak od katekizma i memoriranja dogmatskih definicija prema katehezi kao živom događanju. U početnoj fazi katehetske obnove naglasak je bio na uvažavanju psiholoških obilježja dobi naslovnika i psihologije obrazovnih procesa, a zatim na integraciji liturgijskih i paraliturgijskih elemenata u katehezu te na zaokretu kateheze prema Bibliji i biblijskoj kerigmi.¹² Nadahnuta kerigmatskom teologijom, kerigmatska kateheza nanovo je otkrila izvornu snagu kršćanskog navještaja. Od zaokupljenosti prenošenjem sustavno formuliranog vjerskog znanja kateheza se postupno počela okretati prema egzistencijalnom značenju kršćanske poruke. Taj se zaokret temeljio na uvidu da je nužna kršćanska formacija koja će vjernicima pomoći živjeti stvarnost kršćanske vjere crpeći na izvoru osobnog susreta s Kristom u njegovoj

¹⁰ Usp. Ubaldo GIANETTO, *La catechesi nella storia*, 65-66; Emilio ALBERICH – Ambroise BINZ, *Odrasli i kateheza. Elementi katehetske metodologije za odraslu dob*, Zagreb, 2002., 21-24; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Religious Education*, 721-722.

¹¹ Usp. Ubaldo GIANETTO, *La catechesi nella storia*, 69; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Religious Education*, 722.

¹² Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 68-71.

riječi, vjere koja će se održati i unatoč nedostatku potpore sredine ili unatoč suprotnim utjecajima društva.¹³

Postajalo je sve očitije da promijenjene društvene okolnosti zahtijevaju cjelovitu vjersku formaciju, koja mora poticati izgradnju osobnog odnosa s Bogom te da se kateheza mora okrenuti odraslim vjernicima kako bi izgrađivala zrelu vjeru i crkvenu pripadnost vjernika u sekulariziranom i racionalistički usmjerenom okruženju. Nastajale su posebne skupine koje su promicale katehezu: Katolička akcija sa svojim katehetskim tjednima, Katolička radnička mladež, kružoci intelektualaca, katekumenat odraslih. Prvi pokušaji revitalizacije katekumena odraslih u Europi javili su se oko 1950. godine u Francuskoj,¹⁴ a zatim i u drugim zemljama, kada se osjećalo da je uznapredovala sekularizacija proizvela nove misijske kontekste na Starom Kontinentu.¹⁵

Njemački religijski pedagog Adolf Exeler pisao je početkom 1960-ih godina, referirajući se na Crkvu u Njemačkoj, o masovnom udaljavanju ljudi od Crkve, o dekristijanizaciji širokih slojeva pučanstva, koja je tada bila u tijeku.¹⁶ Novo kulturno ozračje, obilježeno racionalizmom i sekularizmom, zahtijevalo je radikalnu preobrazbu od »umornog i minimalističkog katolicizma«¹⁷ prema živom i uvjerljivom kršćanstvu. Zahtijevalo je zaokret od religiozne infantilnosti i zakržljale vjerske svijesti vjernika prema produbljenom poznavanju i razumijevanju vlastite vjere koja je sposobna samostalno razlučivati, donositi odluke i oblikovati život.¹⁸ Sve raširenija situacija Crkve, koja je postala nalik dijaspori u pluralnom i pluralističkom društvu, imala je značajne posljedice kako na unutarnji život Crkve tako i na njezin položaj u društvu i na njezino poslanje u svijetu. Ona je zahtijevala neizbježan prijelaz od »narodne« Crkve i baštinenje vjere prema Crkvi kao zajednici krštenika osobno prihvaćene vjere.¹⁹

Izgrađivanje struktura Crkve zajedništva zahtijevalo je radikalno novo pozicioniranje i profiliranje vjernika laika u Crkvi, koji više neće biti samo predmet pastoralne brige klera nego suradnici u zajedničkom djelovanju koje

¹³ Usp. Josef Andreas JUNGMANN, *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*, Regensburg, 1936.; Josef Andreas JUNGMANN, *Katechetik. Aufgabe und Methode der religiösen Unterweisung*, Freiburg – Basel – Wien, 1953.

¹⁴ Usp. Joseph COLOMB, *Pour un catéchisme efficace*, Lyon – Paris, 1948.

¹⁵ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *Religious Education*, 722.

¹⁶ Usp. Adolf EXELER, *Religiöse Erwachsenenbildung*, u: *Unsere Seelsorge*, 11 (1961.) 4, 1.

¹⁷ Adolf EXELER, *Laienapostolat und Glaubensverkündigung*, Freiburg im Breisgau, 1962., 29.

¹⁸ Usp. Adolf EXELER, *Religiöse Erwachsenenbildung*, 2.

¹⁹ Usp. Adolf EXELER, *Die Aufgabe der Katechese für das Leben der Kirche*, u: *Katechetische Blätter*, 90 (1965.) 7, 304.

je nošeno svijeću poslanja u svijetu i za svijet.²⁰ Bila je nužna preobrazba od pastorala zbrinjavanja vjernika praktikanata prema pastoralu koji je evangeli-zacijski usmjeren i koji nadahnjuje kršćanski život i djelovanje u suvremenom svijetu. Kateheza u tom kontekstu ima zadaću pomoći kršćanima razviti zrelu vjeru koja je primjerena njihovoj dobi i osposobiti ih da postanu živi članovi Crkve te samostalni i aktivni sudionici crkvenog života.²¹

Zahtjev za katehezom odraslih u predvečerje Drugoga vatikanskog kon-cila valja razumjeti u okviru kulturnih promjena koje su se događale na zalazu modernizma. Pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća došlo je do sloma ideolo-gije hijerarhijskog poretka civilizacija. U SAD-u se javio pokret za građanska prava Afroamerikanaca, a brojne zemlje Afrike, Azije i Kariba oslobodile su se, barem formalnopravno, od bivših kolonija.²² Brzi industrijski i tehnološki razvoj na Zapadu bio je vođen vjerom u napredak, no istodobno se javljala kriza prirodnih resursa kao i naznake opće ekološke krize. Dok se na Zapadu javljala kritika kapitalizma i simpatiziranje sa socijalističkim idejama, dotle se u zemljama koje su bile pod komunističkim režimima, uključujući i Hrvatsku kao dio Jugoslavije, primjećivalo otvaranje prema liberalnim i demokratskim idejama. Razvoj novih medija, posebno prodor televizije i filma 1960-ih go-dina iznio je na svjetlo moć utjecaja novih medija na ljude i javno mnijenje. Ekonomske i političke migracije i miješanje stanovništva stvarale su i nova međureligijska okruženja. Razvoj pokreta za prava žena stavljao je u pitanje patrijarhalni poredak,²³ a emancipacijska pedagogija dotadašnju spregu mo-dernističkog pojma znanja i učenja s nositeljima moći.²⁴

Sve je to zahtijevalo adekvatan odgovor Crkve na nastale promjene, na-kon što se osobito od sredine 19. do sredine 20. stoljeća Crkva i njezina teologi-ja opirala kulturnim promjenama, nastojeći razviti protukulturu modernom društvu, kulturi, znanosti i filozofiji, što je dovelo do njezine intelektualne samoizolacije te uzrokovalo otuđenje velikog dijela radničke klase, intelektoa-

²⁰ Usp. Adolf EXELER, Seelsorge für morgen. Ein Rundgespräch, u: *Lebendige Seelsorge*, 12 (1961.) 4/5, 122.

²¹ Usp. Adolf EXELER, Mündig in Christus. Über die Erwachsenenkatechese als Hilfe zur christlichen Mündigkeit, u: *Lebendige Seelsorge*, 14 (1963.) 6/7, 165-167; Glaubensunterweisung für Erwachsene. Überlegungen und Erfahrungen, u: *Katechetische Blätter*, 91 (1966.) 5, 290.

²² Usp. Dekolonijalizacija, u: *Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje*, Zagreb, 2013. – 2024., <https://www.enciklopedija.hr/clanak/dekolonijalizacija> (8. I. 2024.).

²³ Usp. Paddy McQUEEN, Social and Political Recognition, u https://iep.utm.edu/recog_sp/ (10. XII. 2023.).

²⁴ Usp. Michel FOUCAULT, *Znanje i moć*, Zagreb, 1994.; Jean-François LYOTARD, *Postmo-derno stanje. Izvještaj o znanju*, Zagreb, 2005.

laca i mladih od Crkve. Strah i otpor prema modernoj kulturi doveli su do ek-skulturacije, koja je, prema mišljenju češkog teologa i sociologa Tomáša Halíka, značajno pridonijela sekularizaciji zapadnog društva.²⁵

Otvaranje Crkve prema suvremenosti na pragu Drugoga vatikanskog koncila određivalo je sadržaje i pristupe u katehezi odraslih toga vremena. Na sadržajnoj razini bilo je vidljivo sučeljavanje s ateizmom, materijalizmom, prirodoznanstvenim mišljenjem, zatim s izazovima svijeta rada u ekspan-dirajućem kapitalizmu te s ograničavanjem ljudskih sloboda, osobito vjerskih sloboda u komunizmu, a prepoznatljivo je i otvaranje prema međureligijskom dijalogu. Na razini metoda i pristupa moglo se osobito prepoznati isprobava-nje novih metoda cjelovitog učenja i učenja u skupinama.

3. Značenje Drugoga vatikanskog koncila za pastoralnu i katehetsku praksu, posebno za katehezu odraslih

Obnovljeno razumijevanje kateheze istinski se ukorijenilo i doživjelo procvat tek u okrilju obnovljenog razumijevanja objave, vjere i Crkve tijekom i nakon Drugoga vatikanskog koncila. Iako se Koncil nije katehezom bavio zasebno, u smislu izrade i izglasavanja dokumenta posvećenog katehezi, brojna mjesta koncilskih dokumenata svjedoče da se u okviru mnogih tema i rasprava iteka-ko govorilo o katehezi²⁶ i katehetama (usp. AG 15; 17; CD 14; DV²⁷ 25), a na više

²⁵ Usp. Tomáš Halík *insists that Church needs »profound reform«*. Exclusive interview with former Soviet dissident and Czech intellectual, Mgr Tomáš Halík, who opened Europe's continental phase of the Synod this week in Prague (6. veljače 2023.), u: <https://international.la-croix.com/news/religion/tom-halik-insists-that-church-needs-profound-reform/17273> (10. XII. 2023.).

²⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 14, u: *Dokumenti*, Zagreb, ³1980. (dalje: LG); DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum Concilium. Dogmatska konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), br. 109 (dalje: SC); DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus Dominus. Dekret o pastirskoj službi biskupa* (28. VI. 1965.), br. 13; 14 (dalje: CD); DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. XI. 1964.), br. 6 (dalje: UR); DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (7. XII. 1965.), br. 17, 19, 26, 39 (dalje: AG); DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum Ordinis. Dekret o službi i životu prezbitera* (7. XII. 1965.), br. 4; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), br. 19; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju* (28. X. 1965.), br. 4; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika* (28. X. 1965.), br. 10, 11, 24; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Inter mirifica. Dekret o sredstvima društvene komunikacije* (4. XII. 1963.), br. 16.

²⁷ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, ³1980. (dalje: DV).

mjesta također o potrebi ponovne uspostave katekumenata odraslih (usp. SC 64-66; CD 14; AG 14).

Ogromno značenje za pastoralnu i katehetsku praksu, osobito na području kateheze odraslih, imali su mnogi pravci razmišljanja koncilskih dokumenata, od kojih ćemo navesti samo neke: koncilsko razumijevanje Crkve koje nanovo valorizira njezinu kristološko-pneumatološki utemeljenu komunitarnu dimenziju te uravnotežuje i korigira hijerarhijsku i strukturno-pravnu dimenziju koja je prevladavala u prethodnom razdoblju (usp. LG 8-10 i dr.); koncilsko propitkivanje o ulozi i poslanju Crkve u suvremenom svijetu²⁸; obnovljeno shvaćanje objave kao povijesne i dinamične, a ne statične kategorije (usp. DV)²⁹; ponovno otkrivanje hijerarhije vjerskih istina (usp. UR 11); novo vrednovanje povijesti spasenja i tzv. ascendentne, uzlazne kristologije (usp. DV 4 i dr.)³⁰; povratak Biblije na središnje mjesto u Crkvi i teologiji (usp. DV)³¹; osvješćivanje socijalne dimenzije vjere i društvene uvjetovanosti Crkve i teologije; ekumensko otvaranje Crkve, zatim novi, pozitivan stav prema židovstvu i velikim svjetskim religijama (usp. UR; AG; LG; GS)³² te opća otvorenost Koncila za dijalog na svim razinama, uključujući i onaj unutarcrkveni; priznavanje slobode savjesti, vjerske slobode i dostojanstva ljudske osobe te autonomije zemaljskih stvarnosti (usp. GS 21; 26; 36; DH³³ 9; 10; AG 13) kao i čitavo pastoralno usmjerenje Koncila.³⁴

Nova slika Crkve koja se zasniva na temeljnoj jednakosti svih vjernika na temelju krsne milosti i dostojanstva te osvješćivanje o važnosti svakog vjernika kao subjekta crkvenog djelovanja potaknulo je brojne inicijative koje su omogućile osmišljavanje didaktičkih modela koji se zasnivaju na dijaloško-partnerskom stilu katehetskog naviještanja. Koncilsko naglašavanje eshatološ-

²⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, ³1980. (dalje: GS).

²⁹ Usp. Helmut HOPING, *Theologischer Kommentar zur Dogmatischen Konstitution über die göttliche Offenbarung Dei Verbum*, u: Peter HÜNERMANN – Bernd Jochen HILBERATH (ur.) *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, III, Freiburg im Breisgau, 2005., 695-831.

³⁰ Usp. Jon SOBRINO, *Christologie der Befreiung*, Ostfildern, ²2008., 61-64.

³¹ Usp. Anto POPOVIĆ, *Sveto pismo u teologiji i pastoralu Crkve*, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 713-744.

³² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (28. X. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, ³1980.; Juro ZEČEVIĆ-BOŽIĆ – Tomislav KOVAČ, *Odgoj, obrazovanje i formacija za ekumenski i međureligijski dijalog prema dokumentima Katoličke crkve*, u: *Bogoslovska smotra*, 91 (2021.) 4, 847-876.

³³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o vjerskoj slobodi* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, ³1980.

³⁴ Usp. Ana [Thea] FILIPOVIĆ, *Religiöse Erziehung als Hilfe zur Menschwerdung. Eine Untersuchung zur Religionspädagogik Adolf Exelers (1926-1983)*, Münster, 2004., 52-53.

kih i proročkih aspekata vjere i njezina odnosa prema društvenoj stvarnosti potaknulo je otkrivanje socijalne dimenzije vjere³⁵ i razvoj malih kršćanskih zajednica s novim oblicima »kateheze odozdo«, čiji su nositelji sami sudionici.

Ponovno otkrivanje svijeta i povijesti kao teološkog mjesta te potvrda povijesnosti kao vodeće perspektive izlaganja vjere te razumijevanja spasenja i Crkve dovelo je do osvješćivanja mnogolikosti crkvenih praksa i iskustava te putova teološkog mišljenja. Crkva i teologija sve je više postajala svjesna imperativa okretanja vjere prema čovjeku i svijetu, prema ljudskom iskustvu i životu. Antropološki zaokret u religijskoj pedagogiji i katehatici više nije bio potaknut samo pedagoškim i didaktičkim, već prvenstveno teološkim razlozima.³⁶

Stoga nije neobično da su se prvi plodovi Koncila pokazali upravo na području kateheze odraslih. Ogladni primjer novog pastoralno-katehetskog usmjerenja bio je nizozemski *Novi katekizam. Poruka vjere za odrasle*, objavljen 1966. godine,³⁷ u kojem se ogleda nova slika Crkve koja zahtijeva i promiče zrelost vjernika. Katekizam, iako se tako naziva, više nema tradicionalnu formu, već diskurzivno izlaže kršćansku vjeru na obzoru suvremene kulture te naglašava antropološku relevantnost povijesti spasenja i vjere. Katekizam je pobudio zanimanje za vjerska pitanja u širim krugovima, preveden je na brojne jezike te je uvelike poslužio kao priručnik za katehetsku i teološku formaciju odraslih vjernika.³⁸

Kao rezultat navedenoga koncilskog obrata odrasli vjernici više su se interesirali za produbljivanje svoje vjere pa kateheza i teološka formacija odraslih u prvoj fazi poslije Koncila doživljavaju svoje proljeće. U to vrijeme osnovane su brojne nove crkvene ustanove za teološko obrazovanje odraslih. To je bilo zamjetno ne samo u Zapadnoj Europi nego i u Hrvatskoj, iako je zemlja bila pod komunističkim režimom, u sastavu Jugoslavije. Osnivanje katehetskih instituta i instituta za teološku kulturu laika te uspostava dopisne teologije zasigurno svjedoče o tom novom zanimanju za katehetsku i teološku izobrazbu, u čijem su središtu odrasli vjernici. U župnim i samostanskim zajednicama organizirale su se brojne tribine za odrasle vjernike, vodile su se rasprave, organiziran je vjeronauk za studente i radničku mladež, započeli su seminari za produbljivanje vjere. U slobodnim demokracijama, kao primjerice

³⁵ Usp. Adolf EXELER, Die soziale Dimension der Katechese, u: *Christlich-pädagogische Blätter*, 92 (1979.) 3, 173-176.

³⁶ Usp. Ana [Thea] FILIPOVIĆ, *Religiöse Erziehung als Hilfe zur Menschwerdung*, 54-58.

³⁷ Usp. *De Nieuwe Katechismus. Geloofsverkoondiging voor volwassenen*, in opdracht van de Bisschoppen van Nederland, Hilversum – Antwerpen – Hertogenbosch – Roermond – Maaseik, 1966.; hrvatsko izdanje: *Novi katekizam. Poruka vjere za odrasle*, Zagreb, 1970.

³⁸ Usp. Ana [Thea] FILIPOVIĆ, *Religiöse Erziehung als Hilfe zur Menschwerdung*, 58-59.

u Njemačkoj, osnivane su katoličke akademije koje su nastojale promicati dijalog vjere, znanosti i kulture. Osnovani su brojni centri za formaciju odraslih koji su razvili kvalitetne i tražene programe, koji su uspjeli zainteresirati velik broj ljudi.

To je zanimanje, osim crkveno-teološkim razlozima, bilo također potaknuto uvidom u nužnost cjeloživotnog učenja zbog brzog porasta znanja na raznim područjima života u modernom društvu. Psihologijske teorije razvoja također su otkrivale da se osoba i u odrasloj dobi suočava s novim izazovima i razvojnim zadacima, pri ispunjavanju kojih joj je potrebna odgovarajuća potpora.³⁹

4. Kateheza odraslih kao glavni oblik kateheze prema poslijekoncilskim katehetskim dokumentima

Promijenjena društvena situacija, obilježena nestajanjem tzv. »narodnog« kršćanstva u Zapadnoj Europi te posljedicama marksističko-ateističke indoktrinacije koja je vladala do početka 1990-ih godina u Istočnoj Europi, zacijelo je utjecala na to da svi katehetski dokumenti nakon Koncila naglašavaju da je kateheza odraslih glavni oblik kateheze. Navodimo rezultate analize najvažnijih dokumenata.

4.1. Opći katehetski direktorij iz 1971. godine

Opći katehetski direktorij, koji je objavio tadašnji Sveti zbor za klerike 1971. godine, govori o odgovornosti pastira za to da riječ Božja osvjetljava život vjernika i kršćanskih zajednica za njihov trajni rast u vjeri u svim dobima i prilikama života te kaže: »Isto tako neka paze da kateheza odraslih koja omogućuje ljudima da u punoj odgovornosti prihvaćaju vjeru bude glavni oblik kateheze kojoj su svi, premda uvijek neophodni oblici kateheze, nekako usmjereni.«⁴⁰ U nastavku istog broja *Opći katehetski direktorij* potiče mjesne pastire na brigu oko kateheze u okviru katekumenata odraslih: »Neka također sa svom brigom uznaostaje, obdržavajući propise II vatikanskog sabora, 'da se ponovno uvede ili učini prikladnijim poučavanje odraslih katekumena' (CD 14; usp. AG 14)« (OKD 20).

³⁹ Usp. James W. FOWLER, *Becoming adult, becoming Christian. Adult development and Christian faith*, San Francisco, 2000., 116-121; Emilio ALBERICH – Ambroise BINZ, *Odrasli i kateheza*, 69-72.

⁴⁰ SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij* (11. IV. 1971.), Zagreb, 1972., br. 20 (dalje: OKD).

Govoreći o katehezi prema dobi, taj dokument posvećuje nekoliko brojeva odrasloj dobi, razlozima i zadacima kateheze u toj dobi te govori o oblicima kateheze odraslih, posebno u okviru kršćanske inicijacije ili katekumenata te kateheze za one koji se angažiraju u apostolatu laika, zatim o posebnim prigodama i prilikama koje čine potrebnom katehezu odraslih (usp. OKD 92-97). Na kraju navodi posebne zadaće kateheze odraslih: »Odgajati za ispravno prosuđivanje socio-kulturnih promjena našega vremena u svjetlu vjere; razjasniti suvremena religiozna i moralna pitanja; razjasniti odnose koji se isprepliću između crkvenog i vremenitog djelovanja; razrađivati razumske temelje vjere« (OKD 97).

4.2. *Evangelii nuntiandi, Catechesi tradendae i Kateheza odraslih u kršćanskoj zajednici*

Apostolski nagovor pape Pavla VI. o evangelizaciji u suvremenom svijetu *Evangelii nuntiandi* iz 1975. godine govori da je evangelizacija neophodna »zbog raskršćanjenih prilika u naše doba, i mnoštvu osoba koje su krštene ali žive mimo svakog kršćanskog života« (EN 52; usp. EN 54). U dokumentu se, nadalje, potiče na katehetsku pouku u okviru katekumenata: »Iako se ne smije zanemarivati ništa što se odnosi na odgoj djece, opaža se da suvremeni uvjeti sve više zahtijevaju katehetsku pouku u obliku katekumenata za mnogobrojnu mladež i odrasle koji, dirnuti milošću, pomalo otkrivaju Kristovo lice i osjećaju potrebu da mu se daruju« (EN 44).

Apostolska pobudnica *Catechesi tradendae* pape Ivana Pavla II. iz 1979. godine potvrđuje i obrazlaže središnje značenje kateheze odraslih: »Ovo je glavni oblik kateheze jer se ona obraća osobama koje imaju najveću odgovornost i sposobnost življenja kršćanske poruke u potpuno razvijenom obliku. Kršćanska zajednica neće imati trajne kateheze bez neposrednoga i iskusnoga sudjelovanja odraslih, bili oni primatelji ili unaprjeditelji katehetske djelatnosti. Odrasli upravljaju svijetom u kojem su mladi pozvani da žive i svjedoče vjeru koju kateheza želi produbiti i učvrstiti. Zato bi se i vjera odraslih stalno morala prosvjetljivati i obnavljati, da prožme vremenite stvarnosti za koje su oni odgovorni. Da bi kateheza bila učinkovita, mora biti trajna, i bila bi promašena ako bi se zaustavila na pragu zrele dobi, jer je ona, naravno u drugom obliku, odraslima isto tako potrebna.«⁴¹

⁴¹ IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme* (16. X. 1979.), Zagreb, ²1994., br. 43 (dalje: CT).

Međunarodni savjet za katehezu održao je od 23. do 29. listopada 1988. godine u Rimu svoje VI. plenarno zasjedanje naslovljeno »Kateheza odraslih u kršćanskoj zajednici« te je o Uskrsu 1990. godine objavio istoimeni radni dokument kao »neka obilježja i smjernice«⁴².

4.3. *Opći direktorij za katehezu iz 1997. godine*

Opći direktorij za katehezu, koji je objavila tadašnja Kongregacija za kler 1997. godine, govoreći o naslovnica kateheze prema dobi, na prvom mjestu navodi katehezu odraslih,⁴³ razlikujući pritom odrasle koji trebaju trajnu katehezu jer žele produbiti svoj vjerski izbor, one koji su gotovo katekumeni jer su se udaljili od vjere te nekrštene i prave katekumene (usp. ODK 172). Među kriterijima koji jamče vjerodostojnu i učinkovitu katehezu odraslih *Opći direktorij za katehezu* navodi: »pozornost prema naslovnica u njihovim prilikama odraslih osoba«, »pozornost prema laičkoj okolnosti odraslih«, »pozornost prema uključivanju zajednice kako bi postala mjestom prihvatanja i potpore odrasloj osobi« te »pozornost prema cjelovitom pastoralnom planu odraslih« (ODK 174) u smislu povezanosti kateheze s liturgijskom i dijakonijskom formacijom. Među zadaćama kateheze odraslih, uz četiri koje je već naveo prethodni *Opći katehetski direktorij* iz 1971. godine, u ovome se također dodaju: »promicati formaciju i sazrijevanje života u Duhu Krista uskrsnulo« te »odgajati za prihvatanje odgovornosti u poslanju Crkve i znati dati kršćansko svjedočanstvo u društvu« (ODK 175). Dokument govori i o posebnim oblicima kateheze odraslih (usp. ODK 176).

4.4. *Direktorij za katehezu iz 2020. godine*

Direktorij za katehezu iz 2020. godine govori o katekumenatu koji zbog svog misionarskog karaktera treba biti izvor nadahnuća za katehezu i nakon krštenja (usp. DC 61) te razlikuje dakako katekumenat u strogo smislu za nekrštene, onaj u analognom smislu za dovršetak kršćanske inicijacije te katehezu katekumenskog nadahnuća (usp. DC 62). Citirajući *Opći direktorij za katehezu* iz 1997.

⁴² Usp. CONSIGLIO INTERNAZIONALE PER LA CATECHESI, *La catechesi degli adulti nella comunità cristiana*, Alcune linee e orientamenti, Città del Vaticano, 1990., u: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_cclergy_doc_14041990_cata_it.html (12. 1. 2024.).

⁴³ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (15. VIII. 1997.), Zagreb, 2000., br. 172-176 (dalje: ODK).

godine, novi *Direktorij za katehezu* zatim kaže: »Potvrđuje se, međutim, da se 'kateheza odraslih, ukoliko je usmjerena osobama koje su sposobne prionuti i istinski se i odgovorno založiti, mora shvatiti kao glavni oblik kateheze kojemu su sve ostale podložne, premda nisu manje potrebne. To znači da kateheza ostalih dobi mora imati katehezu odraslih za uporišnu točku.« (DC 77; navod u navodu: ODK 59; u bilješci se također referira na OKD 20 i CT 43). U daljnjim brojevima dokument govori o etapama katekumenata, u skladu s obredom kršćanske inicijacije odraslih,⁴⁴ od pretkatekumenata do mistagogije (usp. DC 63), te o obilježjima kateheze nadahnute katekumenatom (usp. DC 64-65).

Govoreći u VIII. poglavlju o katehezi u životu osobâ, *Direktorij za katehezu* najprije obrađuje odnos kateheze i obitelji (usp. DC 226-235), pri čemu razlikuje katehezu *u obitelji* (usp. DC 227-228), katehezu *s obitelji* (usp. DC 229-230) i katehezu *obitelji* (usp. DC 231). Zatim posebno govori o »katehezi mladih i odraslih koji se pripremaju za ženidbu« (DC 232a) a koja se sastoji od daljnje, bliže i neposredne katehetske pripreme te je potrebno izbjegavati naziv »*tečajevi pripreme za brak*, kako bi se tomu hodu vratilo njegovo autentično formacijsko i katehetsko značenje« (DC 232a). *Direktorij za katehezu* potom zasebno govori o »katehezi mladih bračnih parova« (DC 232b), o »katehezi roditelja koji traže krštenje za svoju djecu« (DC 232c), pa o »katehezi roditelja čija djeca prolaze tijekom kršćanske inicijacije«, koja »je za neke trenutak produbljivanja vjere, a za druge, opet, autentičan prostor prvog navještaja« (DC 232d). Nadalje, *Direktorij za katehezu* govori o »međugeneracijskoj katehezi«, koja »predviđa da hod u vjeri bude formativno iskustvo koje nije upravljeno nekoj određenoj dobi, već ga zajednički dijele različite generacije unutar obitelji ili zajednice, u okvirima koje daje liturgijska godina« (DC 232e). Naposljetku se govori o »katehezi u skupinama bračnih drugova i u skupinama obitelji, čiji su protagonisti sami bračni parovi. Cilj tih katehetskih tijekova je produbljavati supružničku i obiteljsku duhovnost, koja može vratiti snagu i polet bračnom životu« (DC 232f).

Nakon govora o katehezi i obitelji *Direktorij za katehezu* govori o katehezi s djecom, predadolescentima, adolescentima i mladima, a potom dakako i o *katehezi s odraslima* (usp. DC 257-265). U dokumentu se ističe da je stanje odraslih osoba danas posebno složeno i to se obrazlaže. »Zbog toga, svaki mogući put vjere s odraslima zahtijeva da se životna iskustva ne samo uzmu u obzir nego i da ih se interpretira kroz prizmu vjere kao pružene prilike te da ih se, stoga, integrira u sâm proces formacije« (DC 257). Posebno se potom nabrajaju tipovi i stanja odraslih koji na različite načine žive svoju vjeru i žele je produ-

⁴⁴ Usp. Rimski obrednik. *Red pristupa odraslih u kršćanstvo*, Zagreb, ²1998.

bljivati, od onih koji su zainteresirani za krštenje pa do onih koji imaju iskustvo sudjelovanja u nekim crkvenim pokretima (usp. DC 257-258). U skladu sa stanjima i potrebama katekumena i vjernika nameću se i različite zadaće kateheze s odraslima: *pobuditi vjeru*; »čistiti vjeru od djelomičnih, promašenih ili pogrešnih religijskih predodžbi«; »hraniti vjeru također življenjem znakovitih crkvenih iskustava, promičući oblikovanje zrelih kršćanskih savjesti, koje znaju dati razlog vlastite nade i koje su spremne na vedar i inteligentan dijalog sa suvremenom kulturom«; »pomoći dijeliti s drugima i svjedočiti vjeru« (DC 261). Na kraju se zaključuje: »Ukratko, kateheza s odraslima ima zadatak pratiti i odgajati oblikovanje tipičnih osobina kršćanina odraslog u vjeri, učenika Gospodina Isusa, unutar kršćanske zajednice koja je sposobna izgrađivati se kao zajednica u izlasku, to jest, uključena u društvene i kulturne stvarnosti radi svjedočenja vjere i ostvarivanja Božjega kraljevstva« (DC 261).

Direktorij za katehezu također navodi kriterije smislene i učinkovite kateheze odraslih: a) važno je da ona bude »izraz crkvene zajednice u cjelini«, jer je »kršćanska zajednica strukturni element katehetskog procesa odraslih, a ne samo okruženje u kojemu se ona događa« (DC 262), b) važno je da ona *odgaja za cjelovit kršćanski život*, a to uključuje: »dublje proučavanje Svetog Pisma i učenja Crkve; trenutke duhovnosti; liturgijska slavlja i prakse pučke pobožnosti; iskustvo crkvenog bratstva i sestrinstva; misionarsko vršenje djela milosrđa i svjedočenja u svijetu« (DC 262), c) da se odrasle ne smatra samo »primateljima kateheze, nego *protagonistima zajedno sa samim katehetama*«, d) da se u katehezi s odraslima bude pozoran »na njihovu *situaciju kao muškaraca i žena*«, te posveti pozornost »*laičkom stanju odraslih*« (DC 262), e) da se osigura *usklađivanje kateheze s odraslima s ukupnim pastoralom*, posebno s pastoralom s obiteljima i s mladima kao i s ostalim područjima crkvenog djelovanja i života (usp. DC 262).

4.5. Dokumenti i inicijative u Crkvi u Hrvatskoj

Zahtjev kateheze odraslih usvojen je, dakako, i u Crkvi u Hrvatskoj. Među novijim dokumentima mogu se spomenuti: *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program* iz 2000. godine,⁴⁵ zatim *Na svetost pozvani – Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća* iz 2002. godine,⁴⁶ *Za život svijeta – Pastoralne smjer-*

⁴⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000., br. 17; 67.

⁴⁶ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća*, Zagreb, 2002., br. 22; 28-30; 41.

nice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj iz 2012. godine⁴⁷ te »Da vaša radost bude potpuna« (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima iz 2018. godine.⁴⁸ Kateheza odraslih zauzima nezaobilazno mjesto u studijskim programima, a također u programima trajne formacije pastoralnih djelatnika. Kao primjer može se navesti Teološko-pastoralni kolokvij za svećenike, koji je održan od 7. do 8. ožujka 2017. godine naslovljen »Biti obitelj u obitelji Crkve. Naraštaj naraštaju kazuje djela tvoja (Ps 145,4)«, a bio je posvećen međugeneracijskoj katehezi u obitelji, dok je Teološko-pastoralni kolokvij za svećenike, koji je održan od 3. do 4. ožujka 2020. godine, bio naslovljen »Katekumenat – nadahnuće za katehezu i evangelizaciju odraslih«.⁴⁹

5. Kulturne promjene i novi izazovi za religiozno obrazovanje i katehezu odraslih u suvremenim pluralnim kontekstima

Kakvo je stanje kateheze s odraslima u Crkvi u Hrvatskoj i što to znači pred izazovom velikih i brzih društvenih i kulturnih promjena?

5.1. Kateheza odraslih vjernika u Hrvatskoj i izazov promjenâ

Kateheza odraslih u crkvenoj praksi u Hrvatskoj događa se sporadično i prigodno. Više je prepuštena dobroj volji pojedinaca i rijetkim prigodama, nego što bi se ostvarivala sustavno i razvijala u odnosu na različite potrebe naslovnika u konkretnim okolnostima mjesta i vremena. Vidljiviji doprinos katehezi odraslih u Crkvi u Hrvatskoj pružaju još uvijek, kao i u vrijeme komunističkog režima, crkveni pokreti, koji često imaju izraženu evangelizacijsku karizmu prema »distanciranim« kršćanima, onima koji se nalaze na rubu tradicionalne crkvene pripadnosti, kao i u odnosu prema nekrštenima. Ti su pokreti, međutim, nastali pretežno 1940-ih (npr. Pokret fokolara i Kursiljo) ili 1960-ih godina (npr. Neokatekumenski put i Karizmatski pokret). Oni nastoje promicati novu sliku Crkve i novi model kršćanina, koji je to ne samo po tradiciji nego po osobnom opredjeljenju, posreduju iskustvo zajednice, nanovo otkrivaju službe

⁴⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj*, Zagreb, 2012.

⁴⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, »Da vaša radost bude potpuna« (Iv 15,11). *Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*, Zagreb, 2018., br. 26-27; 44-48; 56-57; 62-68.

⁴⁹ Usp. NACIONALNI KATEHETSKI URED HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Pastoralno-katehetski kolokvij za svećenike, u: <https://nku.hbk.hr/papine-kateheze-na-opcoj-audijenciji/naslovnica/pastoralno-katehetski-kolokvij-za-svecenike/> (11. I. 2024.).

u Crkvi i revaloriziraju laikat. Međutim, u današnjim prilikama često im nedostaje sposobnosti dijaloga sa suvremenim svijetom i ucijepljenosti u suvremenu kulturu, ali i bolje povezanosti sa župnom zajednicom kao cjelinom.⁵⁰ Različite oblike formacije u vjeri pružaju i različite druge katoličke institucije, organizacije i udruge, koje su važne i za razvoj laičkog vodstva u religioznoj formaciji (usp. ODK 263-264; DC 265). Kako bi odgovorile toj zadaći, potrebno je da promiču Biblijom nadahnutu duhovnost, koncilsko poimanje Crkve i njezina poslanja u svijetu te kulturu dijaloga.

U Hrvatskoj je nakon sloma komunističkog režima, postizanja nezavisnosti zemlje i Domovinskog rata sociološki gledano došlo do »retradicionizacije društva« u pogledu religijskih i nacionalnih vrijednosti, koje su percipirane kao društveno poželjne.⁵¹ Mnogi ljudi koji su se u vrijeme komunističkog socijalizma na ideološkoj razini prilagodili okolnostima sustava u kojem je religija bila »sistemska« i društveno nepoželjna, u novim okolnostima vratili su se većinskoj katoličkoj tradiciji i narodnoj Crkvi⁵² pripadanjem barem na kulturološkoj razini. No, taj val »restauracije kolektivne religioznosti«⁵³ nije dugo potrajao. Već u okviru prepristupnih pregovora za članstvo u Europskoj uniji, a osobito nakon pristupanja Europskoj uniji 1. srpnja 2013. godine, bilo je vidljivo da se Hrvatska otvara pluralizmu zapadnih demokracija i modernim vrijednostima koje relativiziraju tradicijske vrijednosti te od vjernika zahtijevaju novi napor dijaloga i traženje novih putova inkulturacije vjere u današnje prilike.

Kulturne promjene koje se događaju zadnjih desetljeća, koje mnogi prepoznaju kao epohalne,⁵⁴ označene su digitalnom revolucijom, razvojem umjetne inteligencije i digitalnom transformacijom društva, bio-tehnološkim razvojem koji nalazi primjenu na najrazličitijim područjima te zadire u ono što se dosad neupitno nazivalo prirodom, zatim globalizacijskim procesima kao i

⁵⁰ Usp. Emilio ALBERICH, *Catechesi e re-iniziazione*, u: ISTITUTO DI CATECHETICA, FACOLTÀ DI SCIENZE DELL'EDUCAZIONE, UNIVERSITÀ PONTIFICIA SALESIANA – ROMA (ur.), *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, 265; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Religious Education*, 720.

⁵¹ Usp. Duško SEKULIĆ, *Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena*, u: *Politička misao*, 48 (2011.) 3, 58.

⁵² Pojam tzv. *narodnih Crkava* nastao je kao posljedica sjedinjenja pojma političkih i kulturnih nacija. Usp. András MÁTÉ-TÓTH, *Freiheit und Populismus. Verwundete Identitäten in Ostmitteleuropa*, Wiesbaden, 2019., XI, 259.

⁵³ Usp. Isto; Jakov JUKIĆ, *Lica i maske svetoga. Ogledi iz društvene religijologije*, Zagreb, 1997., 487-488.

⁵⁴ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba*, 48, 53; Papa FRANCESCO, *Discorso alla Curia Romana per gli auguri di Natale (21. XII. 2019.)*, u: https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/december/documents/papa-francesco_20191221_curia-romana.html (13. I. 2024.).

deglobalizacijskim otporom prema njima, pojačanim globalnim migracijama i sve većim miješanjem stanovništva, ekonomskim i ekološkim problemima, ratnim razaranjima u mnogim dijelovima svijeta i trajnim ugrozama mira. Postmoderna kultura stavila je u pitanje i relativizirala velike sustave značenja; ona podržava posebnost i raznolikost te daje prednost malim zajednicama i pojedinačnim odnosima. Moderno i kasno postmoderno mišljenje danas se isprepleću i miješaju u različitim kontekstima, kao i trenutcima i područjima čovjekova pojedinačnog i zajedničkog života.

5.2. *Odrednice i mjesta kateheze odraslih u suvremenim pluralnim kontekstima*

Duboke kulturne promjene zahtijevaju i nove pozornosti u katehezi odraslih među kojima ću istaknuti one koje se odnose na poimanje znanja i učenja, zajednicu, formaciju kateheta i mjesta religioznog učenja.

5.2.1. Cjelovito i transformativno učenje

Kateheza danas mora voditi računa o razlikama u razumijevanju znanja i učenja u postmodernizmu u odnosu na modernizam.⁵⁵ Modernistički pogled na znanje i učenje proizašao je iz prosvjetiteljstva i odražava njegove vrijednosti, među kojima je prije svega stavljanje čovjekove racionalnosti i racionalne spoznaje iznad i ispred drugih putova do znanja. Pretpostavka tog pristupa je da postoji jedan objektivni materijalni svijet koji je moguće spoznati i razumjeti objektivnom intelektualnom analizom. Modernistički koncept znanja usredotočen je na učitelja koji zna, poučava i predaje, dok učenici slušaju, memoriraju i reproduciraju. Postmodernistički koncept znanja koji se javlja sredinom 20. stoljeća, a svoj zamah dobiva 1980-ih godina, podrazumijeva da postoji mnoštvo različitih putova do znanja. Prema postmodernizmu subjekti konstruiraju stvarnost u interakciji s okruženjem koje ih mijenja i koje oni mijenjaju te se može reći da postoje mnoge stvarnosti koje uključuju i materijalni i duhovni svijet. Postmodernizam naglašava važnost subjektivnosti i međuljudskih odnosa. Znanje se ne akumulira, već raste i mijenja se, ovisno o vrijednosnim perspektivama u određenom vremenu i mjestu. Odnosi između učitelja i učenika su ravnopravniji, dijalog zamjenjuje predavanje i cijeni se doprinos svakog pojedinca.⁵⁶

⁵⁵ Usp. Postmodernizam, u: *Hrvatska enciklopedija*, u: <https://enciklopedija.hr/clanak/postmodernizam> (14. I. 2024.).

⁵⁶ Usp. David R. HODGE – David S. DEREZOTES, Postmodernism and spirituality. Some pedagogical implications for teaching content of spirituality, u: *Journal of Social Work Education*, 44 (2008.) 1, 105-106.

Vodeći računa o prednostima i manama modernističkog i postmodernističkog koncepta znanja, potrebno je razlučiti koji je način učenja prikladniji za koji sadržaj. Religijusko, duhovno znanje, iako ima kognitivnu komponentu, nije u prvom redu racionalno utemeljeno, premda se može i treba i racionalno opravdati. Za dohvaćanje subjektivne dimenzije religioznosti prikladniji su postmodernistički pristupi i metode. No, upravo zato što se od sudionika očekuje da u katehezi iznose i svoja osobna iskustva, kateheta treba stvoriti sigurnu klimu za takvo priopćavanje i inkluzivno okruženje koje poštuje različite perspektive.

Govoreći o katehetskoj formaciji *Direktorij za katehezu iz 2020. godine* također se vodi idejom cjelovitog i transformativnog učenja, pa onda i same formacije kateheta kao transformacije osobe (usp. DC 131). Takva formacija razlikuje se od jednosmjernog prenošenja informacija u smislu popularizacije teologije, ali i od pukog podučavanja u praktičnim vještinama. U transformativnom učenju polazi se od iskustava sudionika, koje se vodi putem analize i produbljiivanja određenih sadržaja do integracije znanja i iskustva njihovim vlastitim izražavanjem. Na taj način se vlastito iskustvo čita na obzorju šireg crkvenog iskustva te integriraju različiti aspekti znanja i iskustva (usp. DC br. 135). U odnosu na sadržaj vjere od vjernika se ne traži slijepa poslušnost, već promišljeno, pozorno i kontekstualno razumijevanje i izražavanje vjere, po kojemu oni sami postaju i suoblikovatelji novoga govora vjere.⁵⁷

5.2.2. Značenje kršćanske zajednice i formacija kateheta

Kateheza je nerazdvojiva od kršćanske zajednice koja je njezin izvor, mjesto i cilj (usp. ODK 254; DC 133). Stoga je kateheza odraslih također usko povezana s razumijevanjem Crkve i življenjem crkvenosti u konkretnim prilikama. Aktualna sinoda o sinodalnosti Crkve, koja se održava od 9./10. ožujka 2021. do 27. listopada 2024. godine pod geslom »Za sinodalnu Crkvu – Zajedništvo, sudjelovanje i poslanje«⁵⁸ nastoji u cijeloj Crkvi iznova probuditi Kristov san o Crkvi kao zajednici u kojoj se nadilaze podjele i prihvaćaju razlike te joj omogućiti iskustvo zajedničkog hoda. Sinodalni proces uključuje sudjelovanje svih, čitava naroda Božjega, i pastira i vjernika u novom promišljanju o životu i djelovanju Crkve danas u perspektivi poslanja, koje je i razlog njezina postojanja (usp. EN 14).

⁵⁷ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, U službi zrelosti vjere i rasta osoba, 167-172; Ana Thea FILIPOVIĆ, Religious Education, 724.

⁵⁸ Usp. Sinoda 2021-2024. Za sinodalnu Crkvu – Zajedništvo, sudjelovanje i poslanje, u: <https://sinoda.hbk.hr/> (14. I. 2024.).

Metoda »razgovora u Duhu« koja uključuje otvoren govor, ponizno slušanje, molitvu i zajedničko razlučivanje u svjetlu Duha Svetoga, koja je primijenjena na sinodskim skupštinama, ali i na drugim razinama sinodskog događanja, može se prepoznati kao specifično crkvena metoda. Ona valorizira temeljnu duhovnu dimenziju koja je specifična za crkveno zajedništvo i način zajedničkog donošenja odluka koje se tiču svih u Crkvi. Sinoda stavlja naglasak na ekleziologiju mjesnih crkava u kojima mjesni biskupi trebaju zajedno s narodom Božjim promišljati o pastoralnim prilikama, osmišljavati ih i donositi odluke te ih provoditi u djelo.⁵⁹ U kontekstu sinodalnog gibanja i obnove Crkve valja promatrati i katehezu odraslih kao i ulogu kateheta u kršćanskim zajednicama.

Crkve u Latinskoj Americi, Africi i Aziji, ali i drugdje, prepoznale su važnost malih kršćanskih zajednica za formaciju odraslih u vjeri kao i za razvoj laičkog vodstva u religioznoj formaciji. To je izazov i za Crkvu u Europi koja se nalazi u novom misionarskom kontekstu. Nedostatak autentične i žive zajednice koja svjedoči i živi svoju vjeru jedan je od razloga krize vjerodostojnosti Crkve u današnjem svijetu kao i u odnosu na katekumenske modele kršćanske inicijacije.⁶⁰

Sinodalna preobrazba Crkve treba katehezu odraslih, a kateheza odraslih treba sinodalnu Crkvu u kojoj će se prepoznavati i vrednovati različite katehetske službe i karizme, osobito one katehetâ odraslih. *Direktorij za katehezu* iz 2020. godine pridaje posebno značenje skupini kateheta u kršćanskoj zajednici kao »formativnom laboratoriju« (DC 134) u okrilju kojeg se formiraju katehete i katehistice. Prema tom dokumentu vodeći kriteriji inicijalne i trajne formacije kateheta i pojedinih formativnih programa su: misionarska i evangelizacijska duhovnost, razumijevanje kateheze kao cjelovite formacije, razumijevanje kateheze kao praćenja, usklađenost formativnih putova i metoda, otvorenost za učenje i samoformaciju; dinamika laboratorija u okviru skupine (usp. DC 135). Među potrebnim dispozicijama osobe i znanjima koja ih prožimaju posebno se navode: ljudska i kršćanska zrelost te misionarska svijest; biblijsko-teološka formacija te poznavanje čovjeka i društvenog konteksta; pedagoška i metodička formacija, koja uključuje i komunitarnu dimenziju (usp. DC 136-150).

⁵⁹ Usp. What is the Synod for?, u: <https://www.synod.va/en/the-synod-on-synodality/who-is-the-synod-for.html> (14. I. 2024.).

⁶⁰ Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 98; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Religious Education*, 720-721.

5.2.3. Mjesta religioznog učenja i trajnog rasta u vjeri

Procesi religioznog obrazovanja i formacije u vjeri danas se odvijaju i formalnim i neformalnim putovima, a same životne okolnosti mjesto su religioznog učenja. U procesu kršćanske inicijacije i odgoja vjere temeljnu važnost i nadalje ima obitelj kao »kućna Crkva« u kojoj se postaje kršćaninom usred svakodnevnog iskustva. Obitelji je potrebna potpora kako bi mogla pratiti svoje članove na putu sazrijevanja vjere, osobito u onim dimenzijama koje nije moguće delegirati, kao što su odgovori roditelja i skrbnika na religiozna pitanja djece te izgradnja odnosa prema Bogu i slike o Bogu u povezanosti s odnosima u obitelji. Obitelj omogućuje međugeneracijsku komunikaciju i učenje vjere u kojem stariji i mlađi članovi obogaćuju jedni druge svojim perspektivama. Katehetski model Obiteljske kateheze koji se razvio u Čileu 1960-ih godina, a prenesen je i u neke europske mjesne Crkve, primjer je didaktičke konkretizacije međugeneracijskog učenja koje ujedno povezuje kršćansku zajednicu i obitelj.⁶¹

Razvoj novih digitalnih medija otvorio je mnoge putove i mogućnosti za stjecanje produbljenih vjerskih znanja kao i poticaja za duhovni život. U *Sažetom izvješću* sinodalnih rasprava koje su se vodile na prvom zasjedanju XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode koja je održana od 4. do 29. listopada 2023. godine u Rimu izričito se prepoznaje važnost raznih inicijativa na internetu koje služe formaciji u vjeri, posebno formaciji odraslih.⁶² Dokument ipak sa žaljenjem konstatira da postoje i internetske stranice na kojima se vjerskim temama pristupa površno, isključivo i polarizirajuće, pa čak i s primjesama mržnje prema onima koji misle, vjeruju i žive drukčije. Stoga naglašava da se kao Crkva i svi kršćani kao učenici misionari pojedinačno trebaju zapitati kako oni na internetu mogu biti kršćanska prisutnost koja će poticati rast onih s kojima komuniciraju.⁶³

Pitanje postajanja kršćanima i trajnog rasta u vjeri danas se smješta u širi pastoralni plan i ravna prema specifičnostima svakog mjesnog crkvenog konteksta. S obzirom na promijenjene okolnosti potrebni su raznoliki i diferencirani putovi kršćanske inicijacije i trajne formacije za pojedine skupine i različite kategorije vjernika, njihove religiozne potrebe i mogućnosti. Na tom tragu nastali su i dalje nastaju različite evangelizacijske i katehetske inicijative

⁶¹ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba*, 129-133.

⁶² Usp. XVI. REDOVNA OPĆA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE, PRVO ZASJEDANJE (4. – 29. listopada 2023.), *Sažeto izvješće. Sinodalna Crkva u poslanju*, br. 14, u: https://www.synod.va/content/dam/synod/assembly/synthesis/croatian/HRV_Croato_Relazione-di-sintesi.pdf (14. II. 2024.).

⁶³ Usp. *Isto*, br. 17.

i projekti, više prilagođeni životu ljudi u rastućim urbanim sredinama kao poziv na susret s kršćanskom zajednicom i predajom vjere iz koje ona živi te kao poziv na aktivno uključivanje u zajednicu (npr. Alfa tečaj, Putovi odrasle vjere, Kateheza Deset zapovijedi, *Night fever*, Duhovne vježbe u svakodnevicu i sl.). Različite biografije i situacije vjere i života osoba zahtijevaju diferencirane oblike religiozne formacije kao i suradnju profesionalnih i dobrovoljnih kateheta, koji se angažiraju u skladu s vlastitim odgovornostima i darovima.⁶⁴

Kateheza i teološka formacija odraslih potrebne su kako bi osobe napredovale prema zrelosti vjere. Vjera treba obrazovanje kako ne bi zastranila u fundamentalizam, već se trajno razvijala usred osobnih i društvenih izazova. Kateheza odraslih u tom smislu treba povezivati racionalnu i intuitivnu spoznaju Boga, vjeru i djelovanje, osobu i zajednicu, mjesnu i opću Crkvu, vjeru i kulturu, Crkvu i svijet.⁶⁵

Zaključak

Kateheza odraslih formira Kristove učenike posredujući vjersko znanje i povezujući ga s vjerovanjem. Danas se pojam kateheze s odraslima često povezuje s pojmom religiozne ili kršćanske formacije odraslih, koja uključuje i teološku formaciju. Oblici i značenje kateheze odraslih mijenjali su se kroz povijest, ovisno o društvenim i kulturnim mijenama. Sustavna kateheza odraslih u okviru katekumenata posreduje temeljno vjersko znanje i neizostavna je u procesu postajanja kršćanima. U okolnostima »kršćanskog društva« i tzv. »društvenog katekumenata« kateheza odraslih podržava vjeru puka, danas kao i u prošlosti. U susretu sa suvremenim izazovima, koji su u Europi bili nagoviješteni već od početka novog vijeka, a izrazili su se svom žestinom u predvečerje Koncila, kateheza odraslih mora se povezivati s evangelizacijom te ostvarivati u različitim oblicima kateheze i religiozne formacije odraslih, u okviru koje kateheza potiče trajni rast u vjeri i osposobljava za međugeneracijsko komuniciranje vjere.

Drugi vatikanski koncil imao je osobito značenje za obnovljeno razumijevanje Crkve, osvješćivanje krsnog dostojanstva svih vjernika i razumijevanje kateheze odraslih kao temeljnog oblika kateheze. Stoga i svi poslijekoncilski katehetski dokumenti postojano naglašavaju središnje značenje koje ima kateheza odraslih u Crkvi kao narodu Božjemu. Odraslim vjernicima potrebno je ponovno otkrivanje i produbljivanje vjere i promišljanje njezine uloge u vla-

⁶⁴ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *Religious Education*, 717.

⁶⁵ Usp. *Isto*, 723-724.

stiti životu i životu zajednice, potrebni su im poticaji i znanja koja pomažu osvijestiti Božju prisutnost i vodstvo kako bi mogli odgovorno ostvarivati kršćansko poslanje u svijetu. Odraslim vjernicima potrebna je »odrasla kateheza odraslih«⁶⁶ oslonjena na sinodalno razumijevanje Crkve i obnovljeno, koncilsko razumijevanje objave i vjere te poslanja Crkve u svijetu.

Kateheza odraslih usmjerena je prema zrelosti vjere. Kateheza koja ima pred sobom cilj religiozne zrelosti pomaže vjernicima razlučivati bitno od sporednoga u vjeri, čini ih kadrima obrazložiti kršćansku nadu i vjeru koju ispovijedaju, pomaže im njegovati kritički *sensus ecclesiae* (osjećaj crkvenosti), potiče ih na dosljedno djelovanje iz vjere, osposobljava za trajan dijalog s kulturom u kojoj žive i s onima koji drukčije vjeruju i misle. Zrela vjera integrirana je u cjelinu osobnosti, osposobljava vjernike za povezivanje vjerskog znanja, religioznog čuvstva i djelovanja iz vjere.⁶⁷ Kateheza s odraslima ne formira samo vjernike kao pojedince nego ih izgrađuje i kao kršćansku zajednicu. Zato se odvija u malim skupinama koje omogućuju dijeljenje vjere i iskustva. Kateheza i kršćanska formacija odraslih zahtjevan je zadatak Crkve, ali neophodan ne samo u inicijacijskim procesima postajanja kršćanima nego i u procesima trajnog rasta u vjeri, osobito u vremenu velikih i brzih društvenih promjena te dubokih kulturnih preobrazba.

Abstract

ADULT CATECHESIS IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND CHURCH CHANGES.

FROM THE EVE OF THE SECOND VATICAN COUNCIL TO THE SYNOD ON THE SYNODALITY OF THE CHURCH

Ana Thea FILIPOVIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška ulica 38, p. p. 5, HR – 10 000 Zagreb
thea.filipovic@gmail.com

What is the relationship between catechesis and adult believers? How does the cultural environment and positioning of the Church in society affect the understanding of adult catechesis? In the eve of the Second Vatican Council, the crisis of the traditional model of Christian initiation through religious socialization, which had relied on the support

⁶⁶ Emilio ALBERICH – Ambroise BINZ, *Odrasli i kateheza*, 27.

⁶⁷ Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas*, 153-160.

of the »Christian society« and the so-called »social catechumenate«, became increasingly evident in the pastoral practice of the Church in Europe. The altered social and cultural atmosphere had brought to light the central importance of adult catechesis in building personal faith and mature Church affiliation of believers in a secularized and ideologically pluralistic environment. This fact is a reason to question the essential and functional meaning of adult catechesis in this article. After a brief historical overview starting from the New Testament practice and the beginnings of the Church, special emphasis is placed on social and ecclesial changes in the period preceding the Council. Then, the meaning of the Council for pastoral practice and adult catechesis is discussed, and the post-conciliar catechetical documents are analysed in terms of the role they assign to adult catechesis. Finally, new challenges for catechesis and adult religious education in contemporary plural contexts are presented against the backdrop of profound cultural changes and in relation to the communal and synodal understanding of the Church and her mission in the world facing the new challenges in the 21st century.

Key words: adult catechesis, Christian formation of adults, maturity of faith, Church as a community, synodality of the Church, catechesis and culture.